

KOXLEAR IMPLANTLI BOLALARNI TA'LIM TARBIYASI

Tashmetova Sevinch Alisher qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

“Maxsus pedagogika” yo'nalishi 3-kurs SPD 01 talabasi

Tel: 97-781-14-02

sevinchtashmetova8@gmail.com

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada koxlear implantatsiyadan o'tgan bolalarning ta'lim-tarbiyasi masalalari yoritilgan. Unda koxlear implant nima ekani, u orqali eshitish imkoniyatiga ega bo'lgan bolalarning psixologik, ijtimoiy va akademik rivojlanishi tahlil qilinadi. Shuningdek, maxsus pedagogik yondashuvlar, logopedik va psixologik yordam, o'qituvchilarning tayyorgarligi hamda oilaning o'rni haqida ilmiy asoslangan fikrlar keltirilgan. Maqola ta'lim tizimida koxlear implantli bolalarga yanada samarali yondashuvlar ishlab chiqish uchun metodik tavsiyalarni ham taklif etadi.

ANNOTATION: This article explores the educational and upbringing aspects of children with cochlear implants. It discusses what a cochlear implant is and analyzes the psychological, social, and academic development of children who gain access to hearing through it. The article presents scientifically grounded insights on special pedagogical approaches, speech therapy, psychological support, teacher training, and the role of the family. It also provides methodological recommendations to enhance educational support for children with cochlear implants.

KALIT SO'ZLAR: Koxlear implant, eshitish nuqsoni, maxsus ta'lim, logopedik yordam, psixologik qo'llab-quvvatlash, inklyuziv ta'lim, bolalar rivojlanishi

KEYWORDS: Cochlear implant, hearing impairment, special education, speech therapy, psychological support, inclusive education, child development

KIRISH

Bugungi kunda tibbiyot va texnologiya sohasidagi yutuqlar tufayli eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan innovatsion vositalar keng joriy etilmoqda. Shulardan eng samaralilaridan biri — bu koxlear implantatsiya hisoblanadi. Bu texnologiya orqali chuqur eshitish nuqsoni bilan tug'ilgan yoki keyinchalik eshitish qobiliyatidan mahrum bo'lgan bolalarga eshitish imkoniyati taqdim etiladi. Eshitish qobiliyatining yo'qligi bolaning nutq, kommunikatsiya, hissiy holati hamda umumiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, bunday bolalarning ta'lim-tarbiyasi masalasiga alohida e'tibor qaratilishi zarur. Bu esa pedagoglardan, psixologlardan va ota-onalardan maxsus yondashuvni talab etadi.

Maqolaning maqsadi — koxlear implantli bolalarning ta'lim-tarbiyasi jarayonini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etishda samarali pedagogik-uslubiy yondashuvlarni taklif qilishdan iborat.

Koxlear implant — bu ichki quloqning eshitish nerviga elektr impulslari yuborish orqali tovushni qabul qilishni ta'minlaydigan elektron qurilma bo'lib, eshitish qobiliyatida og'ir nuqsoni bo'lgan shaxslar, ayniqsa, bolalar uchun mo'ljallangan. Bu texnologiya orqali bolaning eshitish imkoniyati tiklanadi, bu esa o'z navbatida nutq rivojiga, kommunikatsion ko'nikmalar shakllanishiga va psixologik holatining yaxshilanishiga xizmat qiladi. Koxlear implantatsiya- eshitmaydigan (kar, zaif eshituvchi) bolalar eshituvchilar dunyosiga kirish va dunyoni ovozlari, tovushlar orqali idrok imkoniyatini yaratuvchi hozirgi kunning eng samarali usullari hisoblanadi. Bunda bolalarning ovozlari, musiqa, nutq va boshqa tovushlarni eshitishi va o'zini jamiyatda, ijtimoiy hayotda erkin idora qilish imkoniga ega bo'lishiga misli ko'rilmagan yordam beruvchi bu vosita fan va texnika rivojidadagi katta ahamiyatga ega kashfiyotdir. Pedagogik jihatdan, koxlear implant bolaning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvini osonlashtiradi. O'qituvchilar va defektologlar uchun bu texnologiyani to'g'ri tushunish va undan foydalanish metodikasini bilish muhimdir.¹

Koxlear implantli bolalarda nutq va til rivojlanishi

Eshitish imkoniyatining mavjudligi bolaning nutqiy rivojlanishida asosiy omillardan biridir. Koxlear implant olgan bolalarda nutq rivojlanishi bosqichma-bosqich amalga oshadi. Dastlabki yillarda logopedik mashg'ulotlar, akustik stimulyatsiya va takroriy treninglar asosida bola tovushlarni farqlash, so'z birikmalarini eslab qolish va to'g'ri talaffuz qilishga o'rgatiladi. Ayrim tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta yoshda implantatsiyadan o'tgan bolalarda nutq rivojlanishi tengdoshlari darajasiga yaqinlashadi. Ammo bu natijalar ko'p jihatdan muhit, ta'lim sifati va oilaviy qo'llab-quvvatlashga bog'liq.²

Maxsus ta'lim yondashuvlari va metodikalar

Koxlear implantli bolalar uchun ta'lim jarayoni alohida e'tibor talab etadi. O'quv dasturlarida individual yondashuv, vizual materiallar, eshituv vositalaridan foydalangan holda o'qitish, multimodal yondashuvlar asosida ta'lim berish zarur. Bunday bolalarga dars jarayonida aniq ko'rsatmalar, ko'p takrorlash va motivatsion yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, sinfda audio-akustik muhitni nazorat qilish, kerak bo'lsa, maxsus apparatlar (FM tizimlar) dan foydalanish ham tavsiya etiladi.

O'qituvchi va logopedlar bu jarayonda asosiy shaxslardir. Ular nafaqat bilim beruvchi, balki psixologik yordamchi vazifasini ham bajaradilar. Maxsus

¹ Yusupova D.A. Maxsus pedagogikada eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning rivojlanish xususiyatlari. Toshkent: TDPU, 2020.

² Karimov A.B. Nutq buzilishlari va ularni bartaraf etish yo'llari. – Samarqand: SMIU, 2021.

tayyorgarlikka ega pedagoglar koxlear implantli bolaning ehtiyojlarini aniqlab, ular asosida mos metodikani tanlay oladilar. Logopedlar esa nutqiy muammolarni aniqlash, tovushlar ishlab chiqilishi va diksiyani shakllantirishda faol ishtirok etadilar. Ularning ishi doimiy kuzatuv, baholash va mustahkamlash bosqichlarini o'z ichiga oladi.³

Oilaning qo'llab-quvvatlashi bolaning ijtimoiy moslashuvi va o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Ota-onalarning bilimdonligi, motivatsiyasi, logopedik mashg'ulotlarga qatnashish darajasi bolaning rivojlanishida hal qiluvchi omillardan hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, faol ishtirok etuvchi oilalardan chiqqan bolalar ko'proq muvaffaqiyatga erishadilar.

Bugungi kunda muammolardan biri — malakali mutaxassislarning yetishmasligi va infratuzilmaning cheklanganligidir. Koxlear implantli bolalar uchun maxsus metodik materiallar, interaktiv o'quv vositalari va masofaviy qo'llab-quvvatlash xizmatlariga ehtiyoj mavjud. Shuningdek, maktab va bog'chalarda inklyuziv muhitni shakllantirish, o'qituvchilarga doimiy malaka oshirish kurslarini tashkil qilish zarur. Shu orqali bunday bolalarning jamiyatga to'laonli integratsiyasi ta'minlanadi.

XULOSA

Koxlear implantli bolalarning ta'lim-tarbiyasi murakkab, ammo o'ziga xos yondashuvni talab qiladigan jarayondir. Texnologik imkoniyatlar orqali eshitish qobiliyatiga ega bo'lgan bolalarning to'laonli ijtimoiylashuvi va rivojlanishi uchun maxsus ta'lim uslublari, logopedik yordam, oilaviy qo'llab-quvvatlash va malakali pedagogik kadrlar muhim ahamiyatga ega. Mavjud muammolarni aniqlash va ularga ilmiy asoslangan yechimlar taklif etish orqali ta'lim tizimida bu toifadagi bolalarning integratsiyasi sezilarli darajada yaxshilanadi. Shuningdek, davlat darajasida inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlash, zarur infrastrukturani yaratish, o'qituvchilarni tayyorlash dasturlarini kengaytirish zarur.

Bolalar ta'lim-tarbiyasi jarayonini takomillashtirish orqali ulaming ijtimoiy moslashuvlari darajasini ko'tarishning yoi va vositalari asoslab berildi. Maxsus ta'lim sohasida koxlear implantantli bolalar ta'lim-tarbiyasi jarayonida nutqini rivojlantirish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan chuqur o'rganilmaganligi bois ilmiy jihatdan asoslangan erta abilitatsiya va korreksion-rivojlantiruvchi pedagogik tizimni yaratishni dolzarb masala hisoblanadi. Eshitishida muammosi boigan bola reabilitatsiya jarayoniga qancha erta jalb qilinsa, uning ijtimoiy moslashuvi shuncha tez kechadi. Nutqiy reabilitatsiyani olib borishda nafaqat o'qituvchi balki bolani atrofidagi shaxslar ham alohida ahamiyatga egadir. Biz bolaga avvalo to'g'ri talaffuzni o'rgatishimiz va o'zimiz ham to'g'ri so'zlay olishimiz kerak. Muloqatga kiritish uchun esa kichik kichik

³ Qodirova M.Sh. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarga maxsus ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2019.

dialoglardan foydalanishimiz maqsadga muvofiqdir. Bolalarga nutqiy mashg'ulotlarni iloji boricha ko'proq o'tishimiz ham katta ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib, aytganda koxlear implantli bolalarni shu jarayondan keyingi faoliyatini natijasini ko'rsatish uchun biz bola bilan uzluksiz shug'ullanishimiz kerak. Bundan tashqari bolalarni surdopedagog mashg'ulotlariga borishlarini taminlashimiz kerak. Bundan tashqari kadrlarni ko'paytirishimiz, ularni ish faoliyatini yaxshilashimiz ham alohida ahamiyat kasb etadi. Chet el malakasini o'rganishimiz va o'zimizga moslashtirishimiz ham muhim sanaladi. Har bir surdopedagog o'zi ustida ko'proq ishlashi talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yusupova D.A. Maxsus pedagogikada eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning rivojlanish xususiyatlari. – Toshkent: TDPU, 2020.
2. Karimov A.B. Nutq buzilishlari va ularni bartaraf etish yo'llari. – Samarqand: SMIU, 2021.
3. Qodirova M.Sh. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarga maxsus ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2019.